

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ: ОСНОВА ІДЕНТИФІКАЦІЇ НАЦІЇ ТА РУШІЙНИЙ ВАЖІЛЬ У РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Анотація. Публікація аналізує питання актуальності потреби минулого для успішного обрання вектора розвитку особистості та держави загалом. Автором проаналізовано бачення історичної пам'яті як основи ідентифікації індивіда з нацією та місце цього явища у становленні країни.

Ключові слова: історична пам'ять, ідентифікація, держава.

Abstract. The publication analyzes the urgency of the needs of the past for the successful selection of the vector of development of the individual and the state as a whole. The author analyzes the vision of historical memory as the basis for the identification of the individual with the nation and the place of this phenomenon in the formation of the country.

Keywords: Historical memory, identification, country.

Безглуздо стверджувати, що досвід минулого не відіграє ніякої ролі чи то для людини, чи для нації, чи для цілого світу. Можна постійно рухатися вперед, проте знову й знову наступати на одні й ті самі граблі, не розуміючи, в чому проблема. Навіть народна мудрість каже: «Без минулого немає майбутнього», себто нагадуючи, що це не тільки спогади, а й невичерпний досвід. Ба більше, це своєрідний дороговказ, який побудований на раніше проаналізованих подіях, явищах та речах.

Потреба минулого викликана передусім усвідомленням того, що воно є важливою опорою для проектування майбутнього, урахування всіх можливих ризиків чи поразок у формуванні нової дійсності. Таке історичне мислення сприяло поширенню такого поняття, як історична пам'ять, яка є здатністю людства вимальовувати логічний зв'язок попереднього досвіду, аналізувати його не лише матеріальні, а й духовні та етичні цінності та застосовувати їх для раціонального проектування та прийняття рішень, зважаючи на досвід предків.

Фактично, історична пам'ять – це культурний феномен, що базується на знаннях та уявленнях про минуле й трансляції понять та досвіду в майбутнє для побудови міцного фундаменту самоідентифікації індивіда та нації загалом. Вона класифікує, оцінює й документує події, а так званім її арсеналом є архіви, бібліотеки й музеї. Проте, носіями історичної пам'яті є не лише офіційні джерела та документація, а й матеріальна спадщина народу, що передає його традиції та побут, дає змогу вимальовувати в уяві образ життя. До того ж це всі фольклорні надбання, що дають змогу заглиблюватися в культуру ще більше та пронести її крізь себе.

А втім, важливо зазначити, що історична пам'ять є предметом досить делікатним. Коли історична пам'ять закріплюється у сприйнятті людей та органічно вливається у систему ідентифікації, може втратитися певна об'єктивність. Є великий ризик потрапити під вплив ідеологічної війни. Політики можуть вміло маніпулювати фактами для задоволення власних інтересів, особливо для просування тих чи інших політичних ідей чи поглядів.

У такому разі історична пам'ять є під загрозою спотворення та гібридизації, що водночас ставить під ризик правильне сприйняття індивідом минулого, а отже і проектування майбутнього та власної ролі в ньому. Отже, метою маніпуляцій є саме бажання вималювати ту картинку, ідентифікуючи себе з якою нація діятиме в інтересах влади.

Може виникнути питання: чому так легко навіювати свою версію історичної пам'яті, а люди, не задумуючись, довірятимуть їй? Передусім тому, що історична пам'ять – це основа ідентифікації та база національного зв'язку поколінь. Тобто кожен на інтуїтивному рівні відносить себе до одного спільного минулого, в якому безліч «Я» стають одним цілим. Спільні національні герої, лідери епох та революцій, повстання, трагедії та перемоги – це все закладає в націю усвідомлення цілісності, а отже й довіри. До того ж нові суспільні події щоразу підкоректовують минувшину в іншому світлі через постійні пошуки паралелей, що теж стирає рамки сумнівів нації до історичної пам'яті та змушує більше фокусуватися на сучасному.

Для подальшого дискурсу потрібно розглянути теоретико-методологічні засади ідентичності. Науковці розмежовують два типи ідентичності: етнічну та національну. Говорячи про етнічну ідентичність, варто зазначити, що дослідники визначають її як одну з форм самосвідомості групи людей чи індивіда, що базується на відчутті своєї належності до певної етнічної спільності. Тобто її фундаментом є саме сукупність носіїв історичної пам'яті, які так чи інакше символізують культурно-символічні ознаки народу, з яким індивід відчуває спорідненість. Це можуть бути такі джерела, як-от звичаї, традиції, мова, віра, походження чи територія проживання. Суть такої ідентичності полягає в тому, що людина може самоідентифікувати себе з певним етносом, не будучи громадянином його держави. Це радше суб'єктивне відношення, аніж законний статус тощо. Це приналежності до певної спільноти внаслідок спільності історичної пам'яті, а також спогадів про предків та емоційних зв'язків з батьківщиною [1, с. 4].

Національна ідентичність, зі свого боку, становить сильніше відчуття приналежності, адже ідентифікація з нацією є значно вагомішою, аніж з етносом. Для першої вирішальним фактором є більш символічні поняття: обрядовість, традиції, культура загалом. Друга ж охоплює територіальні та політичні компоненти. Тут суть полягає не так у духовному, як у спільному баченні майбутнього та визначення благополуччя нації як основної мети. Люди можуть мати різне етнічне походження, розмовляти різними мовами та сповідувати різні релігії, але територія, на якій вони проживають, об'єднуватиме їх як громадян, а спільна історична пам'ять будуватиме фундамент для міцних комунікаційних зв'язків. Різномаїття етнічної ідентичності не заважатиме успішному розквіту національної, за умови, якщо держава забезпечує правами представників усіх груп та даватиме їм однакові умови для існування [3, с. 1].

З цього виходить, що історична пам'ять як основа самоідентифікації є рушійним важелем у розвитку держави. Історична пам'ять виступає тим елементом ідентичності народу, який сприяє протистоянню зовнішнім

негативним впливам. Це фактор, що посідає чільне місце у державотворенні як Європейських країн, так і загалом кожної країни, що була чи є на шляху до незалежності [2, с. 1]. Яскравим прикладом для такого твердження може стати Україна, яка як ніхто інший символізує боротьбу за волю. Аналізуючи це питання, варто сказати, що історична пам'ять була об'єднавчою силою для українців всіх віків та періодів. Для XVI–XVII ст. характерні визвольні змагання з-під влади Речі Посполитої, метою яких було скасування польської експансії на українські землі, захист християнської віри та традицій, припинення витіснення української мови та культури. Етнічна усвідомленість народу сприяла зміцненню його національної цілісності, що привело до повстань та до боротьби за Українську державу.

Така ж ситуація чекала Україну у XIX ст., коли, усвідомлюючи та приймаючи свою самоідентичність, українська еліта боролася за права поширення рідної мови та культури. Землі, підвладні Австрії, відстоювали права на науку завдяки греко-католицькому духовенству. Землі в складі Російської імперії стали осередком відкриття університетів, а їхні активні учасники боролися за змогу публікувати журнали та видавати брошури для пробудження національної свідомості населення, що всіляко піддавалося русифікації.

Чи не одним з найважливіших періодів історії України є XX ст. Етнічна ідентичність дала змогу рухатися у правильному напрямку під час Першої та Другої світових війн, борючись за право існування своєї культури та мови, приналежності до території та традицій. Ця ж етнічна самоідентифікація була опорою для українців, що були піддані виселенню, та ще довгий час підтримувала українську культуру та мову на землях, куди депортованих заселяли примусово.

Національна ідентичність стала каталізатором розвитку української революції 1917–1921 рр. Політичні погляди тогочасних лідерів впливали з розуміння важливості незалежності, за яку століттями боролися предки. Це було приводом до радикальних дій верхокомандувачів та для досягнення спільної мети. Таку ж циклічність можна спостерігати у 1991 р., коли омріяна незалежність, виборювана століттями, нарешті стала реальністю. Навіть сьогодні історична пам'ять посідає важливе місце не лише в консолідації українського багатомільйонного народу, а й в його відносинах з іншими державами, нагадуючи, які союзники можуть становити загрозу державній цілісності, а хто може допомогти розвитку нової сильної європейської країни.

Отже, залишається лише підсумувати, що історична пам'ять відіграє важливу роль у самоідентифікації народу. Вона є своєрідним дороговказом під час обрання вектора особистостю та її місця у розвитку держави. До того ж, без неї існування сильної країни поставлене під сумнів. Історична пам'ять – це сформована та перевірена роками опора у процесі створення перспективного та успішного майбутнього як етносу, так і нації загалом.

Джерела та література

1. Готра О. Історична пам'ять як чинник формування ідентичності. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/90416-Текст%20статті-190066-1-10-20170117.pdf>

2. Двучерченська О. Місце історичної пам'яті у розвитку України як суб'єкта сучасних міжнародних відносин. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/268616859.pdf>

3. Нагорна Л. Ідентичність національна. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=identychnist_nacionalna

Кирилюк Владислав

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ПОНЯТТЯ «ІСТОРИЧНОЇ ПОЛІТИКИ» В «ПОСТРАДЯНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ»

Анотація. У роботі розглянуті результати більше ніж двадцятирічного дискурсу українських та російських істориків та політологів з визначення сутності питання «історична політика». З'ясовано, що за результатами дискурсу позиція українських дослідників виділилася з «пострадянських», охопила усвідомлення власних та навколишніх історичних наративів, розділила афірмативну, дидактичну та аналітичну історіографію. Зазначено, що сучасну дефініцію «історичної політики» визначено Г. Касяновим.

Ключові слова: історична політика, політика пам'яті, пропаганда.

Abstract. The paper overviews the results of more than twenty years of discourse of Ukrainian and Russian historians and political scientists to determine the essence of the issue of «politics of history». It was found that according to the results of the discourse, the position of Ukrainian researchers stood out from the rest of «post-Soviet» ones, due to emerging awareness of their own and neighbor countries' historical narratives, the division of affirmative, didactic and analytical historiography. It is noted that a modern, thorough definition of the «politics of history» in Ukrainian humanities was defined by G. Kasianov.

Keywords: historical policy, memory politics, propaganda.

У кожній демократичній державі завжди існують різні уявлення про ідеал та цілі історичного розвитку суспільства, і різні версії історичної пам'яті та історичної політики конкурують між собою. У дослідженні численних механізмів формування історичної пам'яті Новітнього часу й історичної політики увага в основному приділяється вивченню викладання історії в школі і шкільних підручників історії. До проблематики політики пам'яті примикає область досліджень публічної історії, яка, з одного боку, вивчає механізми трансляції історичних уявлень в публічному просторі (в шкільній освіті, медіа, мистецтві, комемораціях тощо), а з іншого боку, шукає способи репрезентації академічного знання в публічній сфері. Відповідно, істориками та політологами